

Tadeusz Olejnik

"Starostwo Powiatowe w Piotrkowie Trybunalskim (1945-1950) w świetle dokumentów własnego zespołu akt",
Andrzej Felchner, Piotrków Trybunalski 2004 : [recenzja]

Piotrkowskie Zeszyty Historyczne 6, 431-434

2004

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

procesu powstawania podręcznika. Patrząc na spis treści wydawać by się mogło, że ta część powinna znajdować się na początku, ale autorka we wstępie dobrze uzasadniła celowość umieszczenia tego rozdziału na końcu. Wnioski wynikające z analizy treści podręczników rzeczywiście znajdują potwierdzenie w dalszej części pracy. W zakończeniu autorka trafnie podsumowuje wyniki swoich badań oraz daje próbę odpowiedzi na trudne pytania dotyczące problemu propagandy w podręcznikach szkolnych okresu PRL-u. Czyni to w sposób przemyślany i dostrzega złożoność problemu. Szczególnie w aspekcie skuteczności oddziaływania treści propagandowych. A pamiętać należy, że szkoła nie była jedynym miejscem indoktrynacji, choć jej rola była duża w kształtowaniu młodych obywateli.

Książka zaopatrzona jest w wykaz podręczników dla szkoły podstawowej z lat 1945–1989, bibliografię oraz aneks (zestawienia ilościowe), w którym autorka z powodzeniem podjęła próbę obiektywizacji odczuć związanych z zawartością treści propagandowych. Aneks stanowi bardzo wartościowe uzupełnienie i podsumowanie treści książki.

Podsumowując, książka Joanny Wojdon jest interesującą i cenną pozycją dotyczącą działalności propagandowej w Polsce Ludowej. Praca jest przemyślana, a treść podana w sposób przystępny. Wiele zasygnalizowanych zagadnień może być przedmiotem dalszych badań dla historyków i socjologów. Można pokusić się o stwierdzenie, iż książka ta, profilaktycznie, powinna stać się także obowiązkową lekturą dla władz oświatowych oraz autorów podręczników i programów nauczania. W trakcie czytania tej pracy można dostrzec zakres zniewolenia społeczeństwa. Zniewolenia, które jest cechą systemu totalitarnego.

Adam Gajda

Andrzej Felchner, *Starostwo Powiatowe w Piotrkowie Trybunalskim (1945-1950) w świetle dokumentów własnego zespołu akt*, Naukowe Wydawnictwo Piotrkowskie, Piotrków Trybunalski 2004, ss. 632.

Naukowe Wydawnictwo Piotrkowskie, choć jak dotychczas jest niewielką uczelnianą oficyną wydawniczą, poszczycić się może ostatnimi laty poważnym dorobkiem edytorskim. Prym wiodą tu publikacje skupionego w Filii Akademii Świętokrzyskiej prężnego środowiska historyków. Po wielce interesujących publikacjach Arkadiusza Adamczyka (*Przewrót majowy 1926 r. w relacjach Instytutu Józefa Piłsudskiego w Londynie i Stefan Mękowski. Zapiski z Rothesay 1940-1942*), Czesława Grzelaka (*Kresy w czerwieni*), Edwarda Mierzwy (*Anglia a Polska w okresie rewolucji purytańskiej i restauracji oraz Dzieje kształtowania się polskich instytucji oświatowych, Historyka*), Tadeusza Olejnika (*Wieluń. Dzieje miasta 1793-1945*), Wandy Krystyny Roman (*Działalność niepodległościowa żołnierzy polskich na Litwie i Wileńszczyźnie. Wrzesień 1939 – czerwiec 1941 r.*), Henryka Stańczyka (*Polski wrzesień*), Macieja Szczurowskiego (*Artyleria Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie w II wojnie światowej*), Ryszarda Wołoszyńskiego (*Między tradycją a reformą*).

Nauczyciele w Polsce XVIII wieku), w roku bieżącym (2004) wydano kolejne dzieło z zakresu najnowszej historii Polski. Jest to publikacja źródłowa, w opracowaniu Andrzeja Felchnera, odnosząca się do powojennego powiatu piotrkowskiego.

Obszerny wybór ponad 400 dokumentów z zasobnego zespołu akt Starostwa Powiatowego w Piotrkowie Trybunalskim (1945-1950) podzielił autor na pięć części:

część I – obrazuje kształtowanie się władz terenowych po wyzwoleniu powiatu piotrkowskiego spod okupacji hitlerowskiej;

część II – przedstawia odbudowę i rozwój przemysłu, rolnictwa, handlu i usług;

część III – obejmuje problematykę społeczną i polityczną;

część IV – dotyczy mniejszości narodowych, obywateli innych państw i spraw osobowych ogółu obywateli;

część V – zawiera źródła odnoszące się do oświaty, szkolnictwa i kultury.

Pozycja wzbogacona jest 15 archiwalnymi fotografiami ze zbiorów Archiwum Piotrkowskiego, obrazującymi architekturę przedwojennego Piotrkowa oraz zniszczenia w mieście spowodowane bombardowaniami lotniczymi hitlerowskiej Luftwaffe.

Omawiana publikacja będzie z pewnością nieocenioną pomocą dla studentów piszących prace magisterskie poświęcone problematyce najnowszych, powojennych dziejów Piotrkowa i powiatu piotrkowskiego w okresie przemian ustrojowo-politycznych i gospodarczych oraz postępującej stalinizacji życia społeczno-politycznego. Był to okres burzliwych przemian społeczno-politycznych i brutalnej, krwawej rozprawy z przeciwnikami politycznymi nie godzącymi się z narzucanym Polsce siłą sowieckim modelem tzw. państwa socjalistycznego i dyktatury proletariatu, ograniczania praw i wolności obywatelskich, budowania podstaw systemu państwa totalitarnego.

„Dobra znajomość przeszłości – pisze autor – może zarówno pomóc zrozumieć zachodzące przemiany, jak i odrzucić hasła lansowane przez tych polityków, czy publicystów, którzy żonglując różnymi wyrwanymi z kontekstu faktami z nieodległej przeszłości oraz żerując na niewiedzy, wygłaszają bardzo nieobiektywne poglądy. Dlatego nie tylko warto, ale nawet trzeba między innymi publikować dokumenty zarówno najważniejsze, jak i pozornie mniej istotne, pokazujące jednak codzienne, mało efektowne, szare życie ogółu obywateli”. Intencją wydawcy było zatem „... ukazanie przez źródła archiwalne różnych aspektów życia codziennego powiatu piotrkowskiego w latach 1945-1950 widzianych oczyma władz, a z drugiej strony pokazanie, jakie dokumenty znajdują się w tym istotnym dla badań historycznych zespole”.

A jest to jeden z największych zespołów akt przechowywanych w Archiwum Państwowym w Piotrkowie, liczy bowiem 2282 jednostki archiwalne.

Mnogość współczesnych źródeł zmusza do dokonywania dość ostrej selekcji materiałów pod kątem wyboru najważniejszych, najbardziej reprezentatywnych z zakresu danej problematyki lub ich przydatności dla badań historycznych.

Autor, publikując źródła, stosował się do zasad i reguł opracowanych w tej mierze przez wybitnych znawców problematyki źródłoznawczej: I. Ichnatowicza i Z. Kolankowskiego. We wstępie przedstawił cele wydawnictwa, omówił zadania i

podstawy prawne działalności starostwa powiatowego, ukazał jak nowa, tzw. władza ludowa posiłkując się dekretemi rządowymi budowała system rządów opartych o dyktaturę jednej, prosowieckiej partii.

W okresie międzywojennym starosta był szefem administracji ogólnej i reprezentantem rządu na terenie powiatu. Władze państwowe odradzającej się Polski odbudowywały w pierwszych latach powojennych administrację według wzorów z okresu Drugiej Rzeczypospolitej, starannie jednak eliminowano z niej przedstawicieli funkcjonującej w latach okupacji administracji rządu londyńskiego. Przywrócono również stanowisko starosty jako terenowego reprezentanta władzy państwowej, mianowanego przez odpowiedniego ministra rządu.

W 1950 r., w wyniku kolejnych zmian przeprowadzonych w zakresie organizacji terenowej administracji państwowej, likwidacji uległo stanowisko starosty, zlikwidowano również starostwa. Władzę w administracji terenowej powierzono radom narodowym i ich organom wykonawczym – prezydiom rad. A wszystko to miało na celu, zgodnie z wyświechtanym frazesem, „dalsze pogłębianie demokratyzacji Polski Ludowej przez pełniejszy udział mas pracujących w rządzeniu państwem i skupienie w rękach rad narodowych pełni władzy ludowej w terenie”.

Pod względem chronologicznym omawiany wybór źródeł obejmuje okres od stycznia 1945 r. do kwietnia 1950 r.

Czy publikowane materiały źródłowe pozwalają na obiektywne i szersze spojrzenie na pierwsze lata Polski Ludowej? Czy dzięki tym źródłom nasza wiedza o wydarzeniach rozgrywających się w Polsce w I połowie XX wieku, w szczególności w latach 1945-1950, będzie coraz pełniejsza? Tylko w niewielkim stopniu, bowiem, jak pisze autor we wstępie, nowa, tzw. władza ludowa, stosując w rządzeniu państwem dekrety, budowała system rządów opartych o dyktaturę jednej, prosowieckiej partii. Tym samym więc, w warunkach dominacji roli jednej partii, rola administracji terenowej sprowadzała się w zasadzie do wykonywania dyrektyw partyjnych, bowiem wszystkie ważniejsze decyzje dotyczące lokalnych społeczności zapadały poza tzw. samorządem. Był to okres gwałtownego ograniczania praw i swobód obywatelskich, ingerencji urzędów w życie gospodarcze, ograniczania prywatnej inicjatywy obywateli w sferze przedsiębiorczości, odchodzenia od wielosektorowej gospodarki na rzecz monopolu państwa, bezkompromisowego przeprowadzania reformy rolnej, rosnącej z każdym rokiem kompetencji cenzury. Te niekorzystne zmiany w życiu społeczno-gospodarczym i politycznym były najbardziej odczuwalne przez społeczeństwo.

Jest też rzeczą oczywistą, że autor nie mógł w pełni przedstawić wszystkich aspektów działalności starostwa. Wynika to z tej przyczyny, że omawiany zespół akt, jaki trafił do państwowego zespołu archiwalnego, jest z różnych przyczyn niekompletny, w tym także z powodu celowego i świadomego niszczenia niektórych dokumentów, kompromitujących ówczesne władze bądź świadczących o ich niechlubnej działalności. Brak w nim m.in. materiałów dotyczących tzw. głosowania ludowego z 30 VI 1946 r., którego wyniki były utajnione i sfalszowane. Z tych samych powodów brak również materiałów z wyborów przeprowadzonych w 1947 r.

Adresatem omawianego wyboru źródeł są wedle autora studenci historii, doktoranci piotrkowskiej Uczelni, nauczyciele historii szkół z terenu dawnego powiatu piotrkowskiego.

Tadeusz Olejnik

Kobieta i kultura czasu wolnego. Zbiór studiów, red. A. Żarnowska, A. Szwarc, DiG, Warszawa 2001, ss. 556.

Recenzowana praca jest siódmym tomem serii poświęconej pozycji i roli kobiet w polskim społeczeństwie w XIX i XX wieku. Tym razem autorzy podjęli nieobecny właściwie dotychczas w polskiej literaturze historycznej temat kultury czasu wolnego przedstawiając to zagadnienie jako integralny element życia codziennego. Złożoność problemu i brak szczegółowych badań historyków sprawiły, że autorzy wielokrotnie odwołują się do ustaleń i metod badawczych wypracowanych przez socjologów i etnologów. Ze względu na obszerność tomu w niniejszej recenzji omówione zostaną artykuły, które zdaniem recenzenta – świadomego subiektywności wyboru – zasługują na szczególne uznanie.

Charakter wprowadzający ma artykuł E. Tarkowskiej (*Czas społeczny a czas wolny: koncepcje i współczesne przemiany*), w którym autorka – wybitny polski socjolog – przedstawiła proponowane przez specjalistów definicje „czasu wolnego” (wg J. Dumazediera, J. Robinsona, G. Godbeya, H. Strzezińskiej, J. Darzeckiego). Omawiając trudności w jednoznacznym zdefiniowaniu pojęcia, Tarkowska wyszczególnia cechy obecne w większości koncepcji: oddzielenie czasu wolnego od czasu pracy, wypełnienie tego czasu odpoczynkiem, rozrywką, działaniami samorealizującymi i bezinteresownymi oraz dobrowolność czynności czasu wolnego. Jednocześnie jednak autorka w znacznej mierze zgadza się ze stwierdzeniem J. Robinsona i G. Godbeya, iż „wszelki podział czasu na kategorie jest arbitralny lub wątpliwy”. Równie duże problemy sprawia sprecyzowanie wieloznacznego pojęcia „praca”.

Pierwsza część pracy nosi tytuł *Od tradycji dworu do nowoczesności. Postawy kobiet wobec czasu wolnego* i otwiera ją studium D. Rzepniewskiej omawiające percepcję pojęcia „czas wolny” w rodzinach ziemiańskich. Ze wszech miar interesujący jest również artykuł J. Sikorskiej – Kuleszy (*Między nadmiarem a niedostatkami. Uwagi o czasie wolnym ziemiaństwa w XIX w.*) Obie autorki zwróciły uwagę na fakt, iż przełom XIX i XX w. przyniósł warstwie ziemiańskiej zwiększenie zakresu obowiązków gospodarskich, a także głębsze zaangażowanie kobiet w wychowanie dzieci czy pracę społeczną, co w decydujący sposób wpłynęło na zmniejszenie ilości czasu wolnego. W nowych warunkach doszło do zmian w ocenie jego wartości. Najbardziej elitarną formą spędzania czasu wolnego były wyjazdy zagraniczne, które traktowano jako okazję do nauki, poznawania kultury zachodniej, nawiązania kontaktów towarzyskich. Dla ziemian interesujące były także rozrywki miejskie - jarmarki, teatry, cukiernie, koncerty, zabawy taneczne, bale kostiumowe. Istotne znaczenie miało także pielęgnowanie tradycji rodowej i narodowej, na tym